

Effect raadsman op communicatiestijl van rechter tijdens jeugdbeschermingszaken

Bachelorthesis Pedagogische Wetenschappen
Cursuscode: 200600042
2014-2015
Universiteit Utrecht

Mariëtte Joppe (3823245)
Gisela Keijdener (4001265)
Lieke Omlo (3939987)
Evi Pijnenburg (4028449)

Docent: Margriet Lenkens MSc.
Tweede beoordelaar: Mara Braakhekke MSc.
17 juni 2015

Voorwoord

Na een half jaar onderzoek doen naar de invloed van een raadsman voor de ouder(s) op de communicatiestijl van de rechter, willen wij graag een aantal mensen bedanken. Allereerst gaat onze dank uit naar mw. dr. Stephanie Rap voor het ons op de hoogte stellen van dit thesisonderzoek. Daarnaast willen wij alle studenten van de Universiteit Leiden en Universiteit Utrecht bedanken die de observaties hebben uitgevoerd en deze hoeveelheid aan data hebben verzameld. Onze dank gaat ook uit naar alle studenten van de universiteit Utrecht die samen met ons de verzamelde data in een groot databestand hebben ingevoerd. Daarbij bedanken wij onze docenten van de minor Jeugd & Criminaliteit mw. dr. Stephanie Rap, dhr. prof. dr. Ido Weijers en dhr. Joost Huijer LL.M voor alle kennis en informatie over het onderwerp van ons onderzoek. Tot slot willen wij in het bijzonder mw. Margriet Lenkens MSc bedanken voor de prettige, behulpzame, enthousiaste en voornamelijk geduldige begeleiding bij het schrijven van deze scriptie.

Mariëtte Joppe
Gisela Keijdener
Lieke Omlo
Evi Pijnenburg

17 juni 2015

Inhoudsopgave

Voorwoord	p. 2
Samenvatting	p. 4
Inleiding	p. 5
<i>Houding van de rechter</i>	<i>p. 6</i>
<i>Spreekstijl van de rechter</i>	<i>p. 7</i>
<i>Gebruik van gesprekstechnieken door de rechter</i>	<i>p. 8</i>
<i>Moeilijkheid van de communicatie van de rechter</i>	<i>p. 9</i>
<i>Relevantie</i>	<i>p. 10</i>
Methode	p. 10
<i>Onderzoeksdesign</i>	<i>p. 10</i>
<i>Participanten</i>	<i>p. 11</i>
<i>Meetinstrument</i>	<i>p. 11</i>
<i>Dataverzameling</i>	<i>p. 12</i>
<i>Betrouwbaarheid</i>	<i>p. 12</i>
<i>Validiteit</i>	<i>p. 13</i>
<i>Data-analyse</i>	<i>p. 14</i>
<i>Ethische aspecten</i>	<i>p. 15</i>
Resultaten	p. 15
<i>Algemene gegevens</i>	<i>p. 16</i>
<i>Houding van de rechter</i>	<i>p. 16</i>
<i>Spreekstijl van de rechter</i>	<i>p. 18</i>
<i>Gebruik van gesprekstechnieken door de rechter</i>	<i>p. 19</i>
<i>Moeilijkheid van de communicatie van de rechter</i>	<i>p. 21</i>
Conclusie	p. 22
Discussie	p. 24
Referentielijst	p. 26
Bijlagen	p. 30
<i>Bijlage 1: observatieformulier</i>	<i>p. 30</i>

Samenvatting

Inleiding: Gedurende een rechtszitting betreffende een kindbeschermingsmaatregel mogen ouders zelf spreken en/of zich laten vertegenwoordigen door een raadsman. De rechter moet gedurende een rechtszitting op dezelfde manier communiceren, ongeacht de aanwezigheid van een raadsman, om te voorkomen dat ouders de rechter niet meer begrijpen. *Methode:* Middels observatielijsten zijn rechtszittingen geobserveerd, waarbij de houding van de rechter, de spreekstijl van de rechter, het gebruik van gesprekstechnieken door de rechter en de moeilijkheid van de communicatie van de rechter zijn onderzocht. De rechtszittingen waarbij een raadsman voor de ouder(s) aanwezig was en waarbij geen raadsman aanwezig was, zijn gebruikt voor het huidige onderzoek ($n = 351$). Effecten zijn berekend door middel van Cohen's d . *Resultaten:* Uit de resultaten blijkt dat er geen effect is van aanwezigheid van een raadsman voor de ouder(s) op de houding van de rechter en het gebruik van gesprekstechnieken door de rechter. Aanwezigheid van een raadsman voor de ouder(s) heeft wel een positieve invloed op de spreekstijl van de rechter en de moeilijkheid van de communicatie van de rechter. *Conclusie:* De aanwezigheid van een raadsman voor de ouder(s) is niet of nauwelijks van invloed op de communicatiestijl van de rechter. *Discussie:* Toekomstig onderzoek moet zich nog verder richten op communicatieve vaardigheden van de rechter richting de ouders en het uitsluiten van invloeden van niet onderzochte factoren om de causaliteit te kunnen bepalen.

Kernwoorden: kindbeschermingsmaatregel, ouders, communicatiestijl, rechter, raadsman, rechtszitting.

Effect van een Raadsman voor de Ouder(s) op Communicatiestijl van de Rechter tijdens Jeugdbeschermingszaken

Kinderen hebben recht op bescherming en de overheid heeft de plicht deze bescherming te bieden. In Nederland is deze bescherming geregeld via het kindbeschermingsstelsel. De overheid mag zich niet bovenmatig bemoeien met het gezinsleven van een kind en zijn of haar ouders of verzorgers (Bruning, 2011), maar zij heeft wel de plicht om in te grijpen in de opvoeding, zodra er sprake is van een ernstig bedreigde ontwikkeling van het kind (Weijers, 2014). Er kan dan een kindbeschermingsmaatregel worden opgelegd. Een kindbeschermingsmaatregel is een ingrijpend middel en moet daarom als laatste middel dienen, zo licht mogelijk zijn en in het belang van het kind zijn (Janssen, 2013).

Wanneer de Raad voor de Kinderbescherming (de Raad) aan de hand van haar onderzoek de conclusie trekt dat de zedelijke en/of de geestelijke belangen of de gezondheid van het minderjarige kind ernstig worden bedreigd, kan een verzoek tot een ondertoezichtstelling (OTS) bij de kinderrechter worden ingediend (artikel 1:254 BW). Indien de kinderrechter een OTS oplegt, wordt het ouderlijke gezag tijdelijk beperkt en komt het kind onder toezicht te staan. Zowel de ouders als het kind worden tijdens een OTS binnen een gedwongen kader begeleid door een gezinsvoogd. De ouders houden wel zelf de verantwoordelijkheid over hun kind (Janssen, 2013; van der Linden, ten Siethoff, & Zeijlstra-Rijpstra, 2009). De duur van een OTS is ten hoogste één jaar en kan jaarlijks met dezelfde duur worden verlengd, totdat de minderjarige 18 jaar wordt. In ernstigere gevallen kan een OTS worden opgelegd in combinatie met een machtiging uithuisplaatsing (MUHP), waarbij het kind uit huis wordt geplaatst (Janssen, 2013; Verberk & Fuhler, 2006; Vlaardingerbroek, 2014). De MUHP kan voor maximaal één jaar worden afgegeven en telkens met dezelfde duur worden verlengd. Voor zowel een OTS als een MUHP geldt de mogelijkheid tot tussentijdse beëindiging. Tot slot kan de rechter bij spoedgevallen een voorlopige ondertoezichtstelling (VOTS) opleggen. Deze wordt door de rechter opgelegd voor ten hoogste drie maanden en kan te allen tijde worden herroepen (Janssen, 2013).

Een kindbeschermingsmaatregel wordt in principe opgelegd middels een rechtszitting. In een dergelijke rechtszitting zijn ouders een partij. Uit interviews met ouders blijkt dat een rechtszitting voor de meeste ouders een onbekend fenomeen is. Zij zijn doorgaans niet goed op de hoogte van welke rechten zijzelf hebben (Garfinkel & Nelson, 2004). Verder krijgen zij vaak te maken met voor hen onbekende deskundigen en juridische regels (Schuytplot, 1999). De meeste rechters geven geen uitleg over het verloop van de zitting en over de rol of functie van aanwezige deskundigen. Ouders weten hierdoor vaak niet wat ze kunnen verwachten. Het merendeel van de

ondervraagde ouders geeft dan ook aan gespannen naar een zitting te gaan (Krajenbrink & Mariët, 2012).

De wet kent verschillende rechten toe aan de ouders van minderjarigen. Zo hebben ouders recht op inzage in dossier en het recht om in hoger beroep te gaan. Tevens krijgen ouders bij rechtszittingen de gelegenheid tot inbreng (Jonge & Weijers, 2008). Gedurende de rechtszitting mogen ouders zelf spreken, maar zij hebben ook het recht zich te laten vertegenwoordigen door een raadsman (zie art. 6, Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens [EVRM]; de Jongste, 2008). De raadsman kan de ouders helpen om het proces van de rechtszitting te begrijpen. De raadsman vertegenwoordigt, verdedigt en staat de ouders bij tijdens het rechtsproces (Weijers, 2011). Verder kan de raadsman zorgen voor waarborging van het hoorrecht (Hepping & Volkers, 2014). Om de rechtszitting begrijpelijk te maken voor ouders, is het van belang dat er door de rechter op een begrijpelijke manier met de ouders wordt gecommuniceerd. De vertegenwoordiging van een raadsman moet niet tot gevolg hebben dat de rechter zakelijk gaat communiceren met de raadsman, waardoor de ouders de rechter niet meer kunnen begrijpen. Het is daarom van belang dat de rechter gedurende een rechtszitting op dezelfde manier communiceert, ongeacht de aanwezigheid van een raadsman. Om dit te onderzoeken, zijn enkele aspecten bekeken, namelijk de houding van de rechter, de spreekstijl van de rechter, de gesprekstechnieken die de rechter gebruikt en tot slot de moeilijkheid van de communicatie van de rechter.

Houding van de rechter

Om het belang van een begripvolle houding van de rechter tegenover de ouders te beargumenteren, worden twee communicatietheorieën besproken. Allereerst het model van *Coordinated Management of Meaning* (CMM). Dit model richt zich op de unieke interpretaties van een persoon van de wereld, welke zijn gevormd door diverse factoren, zoals iemands verleden of persoonlijkheid. Door middel van communicatie kunnen mensen met elkaar 'onderhandelen' over tegenstrijdige interpretaties van de wereld om zo tezamen tot een nieuwe interpretatie te komen (Barnett Pearce & Pearce, 2000). Dit model zou het belang van een positieve houding van de rechter tot de ouders kunnen ondersteunen. Om met de rechter tot een overeenkomstige interpretatie te kunnen komen, moeten ouders de rechter kunnen begrijpen en zich begrepen voelen. Zonder dit begrip zouden ouders zich kunnen blijven afzetten tegen het besluit van de rechter, terwijl ouders toegewezen hulpverlening juist als een positieve verandering moeten zien. Uit beschrijvend onderzoek over observaties van jeugdrechtszittingen in Nederland en Engeland bleek dat Nederlandse rechters een begripvolle houding hebben, ruimte geven aan kinderen om hun verhaal te doen en proberen een dialoog tussen rechter en kind te bewerkstelligen (Weijers, 2004). Naar aanleiding van dit onderzoek rijst echter de vraag of rechters in een jeugdrechtszitting dezelfde houding hebben tegenover ouders als

tegenover kinderen, en of de aanwezigheid van een raadsman deze houding beïnvloedt. Hier is nog geen onderzoek over bekend.

De tweede theorie, de *structuratietheorie*, stelt dat sociale structuur hulp kan bieden bij bepaald handelen, maar dat deze handelingen op zichzelf weer zorgen voor een verandering in de sociale structuur (Vaughan, 2001). Volgens deze theorie zou dus de manier waarop de rechter zich opstelt tegenover ouders invloed kunnen hebben op hoe ouders zich opstellen tegenover de rechter en andersom. Een afstandelijke houding van de rechter (door de aanwezigheid van een raadsman) tot de ouders zou dus een negatieve invloed kunnen hebben op de gevoelens van de ouders tegenover de rechter en daarmee de door de rechter mogelijk toegewezen hulpverlening. Rechters van jeugdrechtszittingen zouden daarom getraind moeten worden in positieve (non-verbale) communicatie (Burnett & Badzinski, 2005; Weijers, 2004). De vraag is echter of een dergelijke training niet in strijd is met de onafhankelijke positie van de rechter. Sanborn (2001) noemt namelijk dat van de rechter een neutrale positie en houding wordt verwacht. Het gebruik van positieve (non-verbale) communicatie door de rechter kan deze neutrale houding in gevaar brengen. De indruk kan namelijk gewekt worden dat de rechter mogelijk te veel bij de zaak betrokken is en daardoor zijn persoonlijke gevoelens mee kan laten wegen bij de uitspraak. Om deze reden zou de rechter een constante (non-verbale) communicatie en houding moeten hebben tegenover alle partijen.

Spreekstijl van de rechter

De spreekstijl van de rechter is een belangrijk onderdeel van de communicatiestijl van de rechter. Het belang van een juist gebruik van de spreekstijl door de rechter komt ten eerste naar voren wanneer er wordt gekeken naar mensen met een licht verstandelijke beperking (LVB). Een inventariserend onderzoek laat zien dat meer dan de helft van de gezinnen met ouders met een LVB in aanraking komt met het kindbeschermingsstelsel (de Vries, Willems, Isarin, & Reinders, 2005). Voor mensen met een LVB is het lastig om gesproken taal goed te begrijpen. Om op een juiste wijze te communiceren met iemand met een LVB zal er steeds naar de juiste afstemming gezocht moeten worden. Hierbij is van belang dat het spreektempo wordt aangepast en er niet met een kinderachtige intonatie wordt gepraat (Rosenboom, 2013). Tijdens rechtszittingen betreffende kindbeschermingsmaatregelen is het dus ook van belang dat de rechter zijn spreekstijl aanpast op het niveau van de ouder.

Ten tweede blijkt ook uit de communicatietheorie van Watzlawick het belang van een juist gebruik van de spreekstijl door de rechter. Deze theorie geeft een beeld van hoe mensen informatie door geven aan elkaar, over zichzelf, over elkaar en over de wijze waarop men iets met elkaar te maken wil hebben. De theorie bestaat uit vijf axioma's. Enkel het eerste axioma is van belang wanneer er gekeken wordt naar de spreekstijl van de rechter. Dit axioma zegt dat al het gedrag communicatie is. Volgens dit axioma is het

dus onmogelijk om niet te communiceren. Daarnaast is het onmogelijk om geen invloed op elkaar te hebben, aangezien niet-gedrag niet bestaat en gedrag altijd invloed heeft. Gedrag is alle handelingen die anderen kunnen waarnemen in een bepaalde situatie. Intonatie is dus ook een onderdeel van gedrag. Gedrag heeft effect op anderen. De bedoeling van het gedrag kan anders zijn dan het effect wat het gedrag heeft (Watzlawick, Beavin, & Jackson, 1974). Onbedoeld kan dus een verkeerde intonatie door de rechter een negatief effect hebben op de ouders. Zo zouden ouders bij een te strenge intonatie zich aangevallen kunnen voelen en hierdoor negatief reageren tegen de rechter. De rechter dient hier dus tijdens de rechtszittingen rekening mee te houden.

Naar spreekstijl binnen een hiërarchische verhouding (bijvoorbeeld rechter en ouders of patiënt en dokter) is maar weinig onderzoek gedaan. Het aandeel van ouders met een LVB en de communicatietheorie van Watzlawick laten echter wel zien dat een juist gebruik van spreekstijl door de rechter belangrijk is. Observaties binnen een masterthesis laten zien dat er over het algemeen vrijwel nooit sprake is van een te snel tempo, te hard volume, overdreven articulatie of een te strenge intonatie (van der Beek & Egbers, 2013). Hierbij is echter geen onderscheid gemaakt tussen de aan- of afwezigheid van een raadsman voor de ouder(s). Meer onderzoek hiernaar is dan ook belangrijk.

Gebruik van gesprekstechnieken door de rechter

Om ouders het gevoel te geven dat zij bij de rechtszaak betrokken zijn en gehoord worden, kan er door de rechter gebruik gemaakt worden van verschillende gesprekstechnieken. Uit interviews is gebleken dat er vaak op een confronterende wijze met de ouders wordt gesproken en zij zich vaak niet gehoord voelen (Forrester, McCambridge, Waissbein, & Rollnick, 2008). Om de communicatie in de rechtbank te verbeteren is het daarom allereerst noodzakelijk dat de rechter in staat is om empathisch op de situatie en de gevoelens van de ouders te reageren. Dit wil zeggen dat de rechter de ouders op een persoonlijke manier moet benaderen, wat vervolgens het gevoel geeft dat er op een serieuze manier naar hen geluisterd wordt (Forrester, Kershaw, Moss, & Hughes, 2007). Daarnaast is het belangrijk om open vragen af te wisselen met gesloten vragen. De keuze voor het stellen van een open of gesloten vraag dient de rechter af te stemmen op het niveau van de ouders (Delfos, 2008). Uit onderzoek van Lang en van der Molen (2012) bleek dat ouders het vaak lastig vinden om bij de beantwoording van een open vraag exact de informatie te geven die ook daadwerkelijk een antwoord op de vraag geeft. Daarom is het volgens hen beter dat de rechter gebruik maakt van gesloten vragen, zodat de rechter zeker is dat het antwoord aansluit op zijn vraag. Door de afwisseling in het gebruik van open en gesloten vragen kan de rechter aan de ene kant grip houden op het verhoor en aan de andere kant de ouders in de gelegenheid stellen om zichzelf hoorbaar te maken. Ook wordt er belang gehecht aan het reflecteren

van gevoelens. Door af en toe twijfels of bezorgdheden rondom de rechtszaak uit te spreken, wordt de situatie waarin de ouders zich bevinden duidelijker (Forrester et al., 2008). De rechter moet daarnaast stil staan bij gebeurtenissen die wel goed gaan. Het zou daarom goed zijn om de ouders tijdens een rechtszitting aan te moedigen tot spreken en te complimenteren (Liefwaard, Rap, & Weijers, 2010). Tevens kan de communicatie tijdens de rechtszitting door middel van parafraseren worden verduidelijkt (Bryant, 2009). Een parafrase is een herhaling van de essentie van hetgeen dat de ouders tegen de rechter hebben gezegd (Lang & van der Molen, 2012). Tot slot is het van groot belang dat de rechter doorvraagt wanneer voor hem de situatie nog niet geheel duidelijk is. Dit kan namelijk voorkomen dat de uitspraak van de rechter op onvolledige en/of onjuiste informatie berust.

Aan het gebruik van verschillende gesprekstechnieken wordt dus een groot belang gehecht. Dit verbetert namelijk de communicatie tussen de ouders en de rechter en zorgt er daarnaast voor dat de ouders tijdens de rechtszitting het gevoel krijgen dat ze worden gehoord. Het is onbekend of de aanwezigheid van een raadsman bij deze rechtszittingen een positieve invloed heeft op de gesprekstechnieken van de rechter. Onderzoek hiernaar kan daarom uitwijzen of de aanwezigheid van een raadsman in deze gevallen gewenst is.

Moeilijkheid van de communicatie van de rechter

Een ander belangrijk aspect van de communicatiestijl van de rechter is de moeilijkheid van de communicatie. Er is sprake van slechte communicatie, wanneer de spreker taal gebruikt die niet aansluit bij de luisteraar. Het is dan ook de plicht van de spreker om taal te gebruiken die de luisteraar kan begrijpen. De communicatiestijl van de rechter en van de ouders verschilt meestal (Bhasker, 2010). De rechtstaal is namelijk een taalvariëteit, een variant op de algemene taal. Deze vaktaal heeft veel termen die in de algemene taal niet gebruikt worden en welke dus uitgelegd moeten worden aan leken (Gerits, 1999). De rechter moet zich hiervan bewust zijn en zijn communicatie aanpassen aan de ouders om het voor hen begrijpelijk te maken (Bhasker, 2010). Volgens Hepping en Volkers (2014) zijn zowel de raadsman als de rechter verantwoordelijk voor het begrip tijdens een rechtszitting. Door het toetsen van het begrip kan de rechter erachter komen of de ouders de communicatie tijdens de rechtszitting begrijpen. Volgens Schuytvlot (1999) moet de rechter door blijven vragen totdat hij er zeker van is dat de ouders het taalgebruik begrijpen.

Uit een masterthesis bleek dat een kinderrechter in vaktaal spreekt ten aanzien van de aanwezige deskundigen en de raadsman (Krajenbrink & Mariët, 2012). Bij de aannahme hiervan moet rekening worden gehouden dat deze resultaten zijn gevonden binnen een masterthesis. Doordat de rechter en de raadsman dezelfde opleiding en trainingen hebben gehad, gebruiken zij juridisch jargon en afkortingen tegen elkaar. Hierdoor worden de aanwezige niet-juridisch geschoolde personen buitengesloten.

Ouders begrijpen namelijk vaak weinig van uitdrukkingen, afkortingen en gewoontes van professionals binnen een rechtszaal, aangezien zij de vaktaal meestal niet beheersen (Weijers, 2004). Het is dus van belang dat de rechter zich bewust is dat niet iedereen in de rechtszaal de juridische taal begrijpt. Hij moet zijn communicatie dan ook blijven aanpassen, ongeacht de aanwezigheid van deskundigen.

Relevantie

Onderzoek naar mogelijke verschillen in houding, spreekstijl, gebruik van gesprekstechnieken en de moeilijkheid van communicatie van de rechter bij aan- of afwezigheid van een raadsman voor de ouder(s) is maatschappelijk relevant. Als ouders namelijk begrijpen wat de uitspraak voor hen en hun kind(eren) inhoudt, kunnen ouders mogelijk gemotiveerder zijn om te proberen de kindbeschermingsmaatregel weer op te heffen (Clark, 2001; Dumbrill, 2006). Een van de doelen van een kindbeschermingsmaatregel is tenslotte om ouders te helpen weer zelf voor hun kind te kunnen zorgen (Janssen, 2013). Daarnaast is onderzoek naar de communicatiestijl van de rechter wetenschappelijk gezien relevant, omdat er nog weinig onderzoek naar gedaan is. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat jeugdrechtszittingen in beginsel besloten zijn om de privacy van kinderen te waarborgen en onderzoekers dus niet zomaar plaats kunnen nemen bij een jeugdrechtszitting (Rap & Weijers, 2014).

Kortom, de beschreven literatuur geeft een theoretische basis voor het belang van een begrijpelijke communicatiestijl van de rechter tegenover de ouders, welke niet beïnvloed moet worden door de aanwezigheid van een raadsman voor de ouder(s). Het huidige onderzoek tracht dan ook een antwoord te vinden op de vraag: "Wat is het effect van de aanwezigheid van een raadsman voor de ouder(s) op de communicatiestijl van de rechter tijdens jeugdbeschermingszaken?" De deelvragen die hieruit voortkomen zijn als volgt: "Wat is het effect van de aanwezigheid van een raadsman voor de ouder(s) op de houding van de rechter tijdens jeugdbeschermingszaken?", "Wat is het effect van de aanwezigheid van een raadsman voor de ouder(s) op de spreekstijl van de rechter tijdens jeugdbeschermingszaken?", "Wat is het effect van de aanwezigheid van een raadsman voor de ouder(s) op het gebruik van gesprekstechnieken door de rechter tijdens jeugdbeschermingszaken?", en "Wat is het effect van de aanwezigheid van een raadsman voor de ouder(s) op de moeilijkheid van de communicatie van de rechter tijdens jeugdbeschermingszaken?" De verwachting is dat de rechters zakelijker en afstandelijker gaan communiceren op het moment dat er een raadsman voor de ouder(s) aanwezig is. Deze verwachting geldt voor alle deelgebieden.

Methode

Onderzoeksdesign

Van 2009 tot en met 2013 zijn in totaal 572 jeugdbeschermingszaken geobserveerd (in totaal 1064 observatielijsten) bij vijftien rechtbanken in Nederland. De

observaties zijn gedaan door bachelor- en masterstudenten van de Universiteit Utrecht en de Universiteit Leiden. Het huidige onderzoek is exploratief, wat inhoudt dat nieuwe informatie aan de hand van de onderzoeksvragen wordt verzameld (Neuman, 2011). De informatie om de hoofd- en deelvragen te beantwoorden bestaat voornamelijk uit kwantitatieve data met kwalitatieve data ter ondersteuning. De Raad voor de Rechtspraak heeft alle rechtbanken gemaïld met de vraag voor toestemming voor het doen van onderzoek tijdens jeugdbeschermingszaken. Iedere rechtbank heeft een contactpersoon doorgegeven, die door de Utrechtse en Leidse studenten is benaderd voor concrete afspraken. De steekproef van de gehele onderzoekspopulatie is tot stand gekomen door het plaatsvinden van zittingen op de dagen waarop de observatoren toevallig aanwezig waren. Er is daarom sprake van een gemakssteekproef (Neuman, 2011). Wel moet genoemd worden dat er zittingen waren die niet zijn doorgegaan, evenals zittingen waarbij de observatoren niet aanwezig mochten zijn van een van de betrokken partijen, wat de onderzoeksgroep selecter maakt. Om de hoofd- en deelvragen van het huidige onderzoek te kunnen beantwoorden, is gebruik gemaakt van een doelgerichte steekproef. Hierbij zijn uit de gehele onderzoekspopulatie alle zittingen genomen waarbij een raadsman voor de ouder(s) aanwezig of afwezig was. Deze deelpopulatie, 351 zittingen, is vervolgens gebruikt voor de analyses. De zaken waarbij alleen een raadsman voor het kind aanwezig was en de zaken waarbij onbekend was of/voor wie een raadsman aanwezig was, zijn buiten beschouwing gebleven. Zo wordt een mogelijke invloed van een raadsman voor iemand anders dan de ouder(s) op de communicatiestijl van de rechter uitgesloten in dit onderzoek, aangezien dat buiten het bereik van dit onderzoek valt.

Participanten

De participanten van de onderzoekspopulatie zijn alle rechters die de geobserveerde jeugdbeschermingszaken hebben geleid. Per arrondissement zijn meerdere kinderrechters geobserveerd die meerdere jeugdbeschermingszaken hebben geleid. Onduidelijk is hoe veel rechters dit precies zijn, aangezien de onderzoekers van het huidige onderzoek de observaties niet zelf hebben uitgevoerd. Daardoor is ook onduidelijk in hoeverre de rechters op de hoogte zijn van het huidige onderzoek.

Meetinstrument

Bij de observaties is gebruik gemaakt van observatieformulieren. Er zijn in totaal vier verschillende observatieformulieren gebruikt, zie 'bijlage 1: observatieformulier' voor een voorbeeld van een van de gebruikte observatieformulieren. Het ging om niet-participerende observaties, wat betekent dat de observatoren toeschouwers waren. De observatieformulieren brengen verschillende onderdelen van kinderbeschermingszaken in kaart. De algemeen geobserveerde onderdelen betreffen gegevens over de rechtszitting, gegevens over de ouder(s) en kind(eren) en gegevens over de aanwezigen tijdens de

zitting met hun betreffende zitplaats in de zittingszaal. Inhoudelijk geobserveerde onderdelen van de rechtszitting betreffen de gegeven uitleg door de rechter, de communicatie van de rechter, de inhoudelijke communicatie van de rechter met de ouder(s), informatie over eventuele afwezigheid van ouder(s) of kind(eren) en de uitspraak (zie bijlage 1: observatieformulier). De inhoudelijk geobserveerde onderdelen verschillen van schaalverdeling. De meest voorkomende schaal is een ordinale vijfpunts Likertschaal, waarbij 1 'niet' betekent en 5 'veel'. Daarnaast zijn er ook nog driepunts en vierpunts Likertschalen, en vijfpunts Likertschalen met andere waarden. Deze afwijkende schalen worden bij de resultaten afzonderlijk benoemd. Indien er een kinderverhoor heeft plaatsgevonden, is ook de observatielijst 'kinderverhoor' ingevuld.¹

Om het verschil in gebruik van communicatiestijl van de rechter te kunnen onderzoeken, wordt in het huidige onderzoek 'communicatiestijl' als volgt geoperationaliseerd. 'Communicatiestijl' betreft 'de houding van de rechter', 'de spreekstijl van de rechter', 'het gebruik van gesprekstechnieken door de rechter' en tot slot 'moeilijkheid van de communicatie van de rechter'. Om bovenstaande deelonderwerpen te kunnen onderzoeken, wordt er gebruik gemaakt van de begrippen die onder punt 2 en de punten 3a en 3b van de observatielijsten staan (zie bijlage 1: observatieformulier). Deze begrippen worden als volgt onderverdeeld:

- Houding van de rechter: interesse tonen in verhaal, begrip tonen, respecteren mening van ouders, ruimte geven voor verhaal, ruimte geven voor vragen;
- Spreekstijl van de rechter: spreektempo, stemvolume, articulatie, intonatie;
- Gebruik van gesprekstechnieken door de rechter: samenvatten/parafraseren, aanmoedigen tot spreken, complimenteren, doorvragen, open vragen, gesloten vragen; en
- Moeilijkheid van de communicatie van de rechter: moeilijkheidsgraad, gebruik van jargon, gebruik van afkortingen, verduidelijking, toetsing van begrip.

Dataverzameling

Bij 492 zittingen, van de 572 zittingen, waren twee observatoren per zitting aanwezig, die onafhankelijk van elkaar een observatielijst invulden. Voor de deelpopulatie waren bij 317 zittingen, van de 351 zittingen, twee observatoren per zitting aanwezig. Na afloop is er wel overleg geweest tussen beiden. Bij 80 zittingen was slechts één observator aanwezig (34 zittingen in de deelpopulatie).

Betrouwbaarheid. Wanneer een onderzoek herhaald wordt met precies dezelfde variabelen op exact dezelfde manier, moeten uit het herhalingsonderzoek dezelfde resultaten komen (Neuman, 2011). Dit behoort tot de betrouwbaarheid van een

---

¹ Voor het huidige onderzoek is deze laatste observatielijst niet relevant. Dit onderzoek richt zich namelijk op de data van de inhoudelijke onderdelen behorende bij de communicatie van de rechter en daarnaast op de inhoudelijke communicatie van de rechter met de ouder(s), niet op het kinderverhoor.

onderzoek. Een betrouwbaar meetinstrument komt de betrouwbaarheid van een onderzoek ten goede. De gegevens die worden gebruikt in het huidige onderzoek zijn door verschillende observatoren met eenzelfde soort observatieformulier (het meetinstrument) verzameld. De observatieformulieren kwamen echter inhoudelijk niet geheel overeen. Hierdoor zijn sommige lijsten niet (volledig) met elkaar te vergelijken. Daarnaast is de kans op observatiefouten een nadeel van observaties (Celestin-Westreich & Celestin, 2013). Door een grote hoeveelheid aan open observatiecriteria op het observatieformulier wordt de kans op deze observatiefouten vergroot. Observatiefouten hebben een negatieve invloed op de betrouwbaarheid van een onderzoek. De betrouwbaarheid van het huidige onderzoek zal door de twee bovenstaande punten mogelijk lager liggen.

Per observatie waren in principe telkens twee observatoren aanwezig. Deze observatoren zullen niet altijd precies dezelfde resultaten krijgen. Er zijn namelijk verschillen tussen onderzoekers waarneembaar, waardoor zij bepaalde punten ieder op een unieke manier meten. Om te controleren of de observaties niet teveel van elkaar verschillen, wordt de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid berekend door middel van de Cohen's Kappa (Neuman, 2011). De Cohen's Kappa wordt geïnterpreteerd volgens de waarden, zoals gepresenteerd door Fleiss (1981 in Allen & Bennett, 2010, p. 220). Wat betreft de observatoren zelf moet genoemd worden dat zij mogelijk wel onafhankelijk waren (zij kenden de zaken en betrokken personen niet), maar dat zij wel meerdere keren de hele dag zaken hebben geobserveerd. Mogelijk is hun concentratie na verloop van tijd minder geworden, waardoor zij kortere antwoorden gingen geven of (meer) observatiefouten gingen maken.

Validiteit. Validiteit wil zeggen dat het meetinstrument ook daadwerkelijk meet wat het behoort te meten (Neuman, 2011). Er wordt een onderscheid gemaakt tussen interne en externe validiteit. Interne validiteit houdt in dat er geen andere mogelijke verklaringen zijn voor de verkregen resultaten (Neuman, 2011). In het huidige onderzoek zijn de observaties niet door de uitvoerders van dit onderzoek gedaan. Dit kan meerdere nadelen voor de interne validiteit opleveren. Ten eerste gebruiken de uitvoerders van het onderzoek de gegevens die de observatoren hebben genoteerd tijdens hun observaties. Het is mogelijk dat de uitvoerders de gegevens anders interpreteren dan de observatoren het hebben bedoeld. Ten tweede is het mogelijk dat de observatoren op andere punten hebben gelet dan welke van belang zijn voor dit onderzoek. De mogelijkheid bestaat dus dat er data mist. Ten derde bestaat de mogelijkheid dat andere factoren dan de onderzochte factoren een mogelijk verschil veroorzaken (zoals bijvoorbeeld de aanwezigheid van de observatoren gedurende de rechtszitting). Tot slot hebben de observatielijsten subjectieve observatiecriteria. Het is onbekend hoe deze observatielijsten tot stand zijn gekomen en op welke manier

observatoren met elkaar hebben overlegd over het opstellen van deze formulieren. De vraag is dan ook in hoeverre deze subjectieve criteria werkelijk de communicatiestijl van de rechter meten. Ook rijst de vraag in hoeverre de observatoren de observatiecriteria, evenals de schaalverdelingen binnen die criteria, op dezelfde manier hebben geïnterpreteerd. Om in het huidige onderzoek de interne validiteit te vergroten, zijn de ingevoerde data van alle onderzoekers gecontroleerd. Zo wordt gewaarborgd dat de data is ingevuld, zoals het op het observatieformulier staat.

Naast interne validiteit is ook de externe validiteit van belang. Externe validiteit houdt in dat de resultaten generaliseerbaar zijn (Neuman, 2011). Voor het huidige onderzoek zijn er meerdere observaties gedaan bij verschillende rechtbanken en bij verschillende jeugdbeschermingszaken. Daarnaast vonden de observaties plaats in een natuurlijke omgeving. Er is daarom een redelijke kans dat de resultaten van het huidige onderzoek voor een groot aantal jeugdbeschermingszaken kunnen gelden. Een nadeel voor de externe validiteit is wel dat de steekproef zeer select is, waardoor de generaliseerbaarheid verminderd wordt.

Data-analyse

Bij de zittingen waar twee observatielijsten zijn ingevuld, is het onduidelijk welke van de twee lijsten waardevoller is. Daarom is voor de analyses willekeurig gekozen voor een van de twee observatielijsten van een zitting. Vanwege het hoge aantal lijsten zullen mogelijk foutieve lijsten weinig tot geen invloed hebben op de resultaten (Gravetter & Wallnau, 2013). Het samenvoegen van de twee observatielijsten tot één nieuwe lijst zou een kunstmatig resultaat geven, daarom is ervoor gekozen dit niet te doen.

Om een effect te kunnen berekenen van de aanwezigheid van een raadsman op alle onderdelen van de communicatiestijl, worden de begrippen behorend bij de deelonderwerpen in SPSS samengevoegd tot een schaalscore per deelonderwerp. Vijfpunts- en driepuntsschalen kunnen niet samengevoegd worden tot een schaalscore, evenals vijfpunts- en vierpuntsschalen. Het deelonderwerp 'houding van de rechter' heeft daarom twee schaalscores, en het deelonderwerp 'moeilijkheid van de communicatie van de rechter' is daarom bekeken aan de hand van een schaalscore en een los item. De overige deelonderwerpen hebben één schaalscore. Zo kan een statistische vergelijking getrokken worden tussen de communicatiestijl van de rechter wanneer een raadsman voor de ouder(s) aan- of afwezig is. Allereerst zullen de gemiddelden en de standaarddeviaties van de schaalscores berekend worden. Aan de hand daarvan wordt de Cohen's d berekend om de effectgrootte van de aanwezigheid van de raadsman op de communicatiestijl van de rechter te beoordelen. De scores van de Cohen's d worden geïnterpreteerd volgens de waarden, zoals gepresenteerd door Cohen (1992 in Geurts, Lekkerkerker, Van Yperen, & Veerman, 2010, p. 21).

Ethische aspecten

Bij dit onderzoek kunnen twee ethische kanttekeningen geplaatst worden. Volgens de ethische hoofdregels van observaties moeten respondenten *informed consent* geven, moeten observaties in het belang van de respondent zijn, en moeten de observatiegegevens vertrouwelijk behandeld worden (Celestin-Westreich & Celestin, 2013). De Universiteit Utrecht heeft als regel dat respondenten *active informed consent* moeten geven, wat betekent dat respondenten toestemming moeten geven door het tekenen van een toestemmingsformulier en daarbij onder andere het recht hebben om te weten waarvoor de onderzoeksgegevens gebruikt worden (Neuman, 2011; Tijsseling, 2015). In het huidige onderzoek is onduidelijk in welke mate er sprake is van (*active*) *informed consent*. Aan de rechtbanken en rechters is toestemming gevraagd voor de uitvoering van de observaties, maar onduidelijk is in hoeverre de geobserveerde rechters op de hoogte waren van waar de observatiegegevens toe dienden. Ook is onduidelijk of de rechters wisten dat de observatiegegevens nog voor later onderzoek gebruikt konden worden. De rechters zijn voor het huidige onderzoek niet opnieuw benaderd en op de hoogte gesteld van dit onderzoek. De mate van (*active*) *informed consent* bij de rechters is dus onbekend.

Ook bij het doel van dit onderzoek kan een ethische kanttekening geplaatst worden. Kinderbeschermingsmaatregelen worden opgelegd om kinderen te beschermen en ouders te helpen weer zelf voor hun kind te kunnen zorgen (Janssen, 2013). Als ouders hun situatie begrijpen en deze situatie willen veranderen, bestaat de mogelijkheid dat de kindbeschermingsmaatregel sneller opgeheven kan worden dan wanneer ouders de situatie niet begrijpen. Tijdens de jeugdrechtszitting kan de rechter al een deel van dit begrip vormen. Het doel van het huidige onderzoek is om te onderzoeken of rechters begrijpelijk communiceren ongeacht de aanwezigheid van een raadsman, zodat ouders de situatie kunnen begrijpen. Dit onderzoek wordt in zekere zin dus indirect uitgevoerd in het belang van het kind. Onderzoek naar jeugdrechtszittingen is echter lastig, aangezien jeugdrechtszittingen in beginsel besloten zijn, om de privacy van minderjarigen te waarborgen ter bescherming van het kind (art. 40 Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind [IVRK]; Jonge, 2014; Mijnaerends & Liefwaard, 2014). Het waarborgen van de privacy is in het belang van de ontwikkeling van het kind. Tussen het wetenschappelijk onderzoek en de beslotenheid van jeugdrechtszittingen bestaat dus een spanning. De vraag is of wetenschappelijk onderzoek (mogelijk in het belang van het kind) boven bescherming van het kind staat.

Resultaten

Allereerst worden enkele algemene gegevens van de geobserveerde rechtszittingen weergegeven. Daarna worden de resultaten per deelvraag besproken (op schaalscore en itemniveau) met daarbij de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid per item.

Algemene gegevens

De gemiddelde duur van de 351 zittingen, die voor het huidige onderzoek worden gebruikt, was 25.78 minuten ($SD = 14.66$), met een minimum van 2 en een maximum van 105 minuten. De meest voorkomende zaak was een verlengingsverzoek van de OTS in combinatie met een MUHP ($n = 88$, 25.1%). Bij 189 zittingen (53.8%) was een raadsman voor de ouder(s) aanwezig. Bij 162 zittingen (46.2%) was geen raadsman aanwezig. De interbeoordelaarsbetrouwbaarheid van de aanwezigheid van een raadsman voor de ouder(s) is $\kappa = .93$, welke als uitstekend kan worden gezien. Binnen de groep waarbij een raadsman aanwezig was, is onderscheid gemaakt tussen voor wie de raadsman aanwezig was. Bij 58 zittingen (30.7%) was er een raadsman aanwezig voor beide ouders, bij 20 zittingen (10.6%) een raadsman voor alleen de vader, bij 88 zittingen (46.5%) een raadsman voor alleen de moeder, bij zestien zittingen (8.5%) zowel een raadsman voor de moeder als een voor de vader en tot slot was er bij zeven zittingen (3.7%) zowel een raadsman aanwezig voor de ouder(s) als een raadsman voor het kind. De rol van de raadsman verschilde per zitting. Bij 20 zittingen (10.6%) was de rol van de raadsman onbekend. Bij 82 zittingen (43.4%) sprak de raadsman voor de ouder(s). Bij 52 zittingen (27.5%) vulde de raadsman de ouder(s) aan. Bij slechts zes zittingen (3.2%) had de raadsman een minimale rol. Bij de overige 29 zittingen (15.3%) was de rol van de raadsman zowel spreken voor de ouder(s) als het aanvullen van de ouder(s).

Om te bekijken of de groepen 'aanwezigheid van een raadsman voor de ouder(s)' en 'afwezigheid van een raadsman' vergelijkbaar zijn, is een splitsing gemaakt tussen de twee groepen. Wanneer dit onderscheid wordt gemaakt, verschillen de gemiddelde tijdsduur van een zitting en de meest voorkomende zaak. Bij de zaken waarbij een raadsman voor de ouder(s) aanwezig was, kwam een verlengingsverzoek van de OTS in combinatie met een MUHP het meest voor ($n = 55$, 29.1%). De gemiddelde tijdsduur van de zaken met een raadsman voor de ouder(s) was 30.98 minuten ($SD = 15.31$). Wanneer er geen raadsman aanwezig was, was de meest voorkomende zaak een eerste OTS-verzoek zonder VOTS en zonder MUHP ($n = 35$, 21.6%). De gemiddelde tijdsduur van de zaken zonder raadsman was 19.09 minuten ($SD = 10.56$).

Houding van de rechter

De volgende onderdelen van de houding van de rechter zijn geobserveerd: 'interesse tonen', 'begrip tonen', 'respecteren van mening ouders', 'ruimte voor verhaal', en 'ruimte voor vragen'. De eerste drie items zijn beoordeeld op een ordinale vijfpuntsschaal, waarbij 1 'niet' betekent en 5 'veel'. De laatste twee items zijn beoordeeld op een vierpuntsschaal, waarbij 1 'ja' betekent, 2 'gedeeltelijk', 3 'nee', en 4 'niet van toepassing'. Daar deze vierpuntsschaal door categorie 4 geen duidelijke ordinale indeling heeft, zou de modus een passendere centrummaat zijn. Uit de analyse komt

echter naar voren dat categorie 4 'niet van toepassing' bij 'ruimte voor verhaal' geen enkele keer is ingevuld en bij 'ruimte voor vragen' slechts een keer. Daarbij is het verschil tussen 'nee' en 'niet van toepassing' onduidelijk. Daarom wordt toch het gemiddelde als centrummaat gebruikt. De items met een vijfpuntsschaal ('interesse tonen' en 'begrip tonen') zijn samengevoegd tot de schaalscore 'houding van de rechter'. Bij 301 zittingen zijn beide items op het observatieformulier ingevuld, welke dus gebruikt kunnen worden voor de analyse. Het item 'respecteren mening van ouders' wordt vanwege een laag aantal lijsten met dit item ($n = 30$) en een lage interbeoordelaarsbetrouwbaarheid ($\kappa = -.05$) niet meegenomen in de schaalscore. De items met een vierpuntsschaal ('ruimte voor vragen' en 'ruimte voor verhaal') zijn samengevoegd tot de schaalscore 'ruimte aan ouders'. Bij 252 zittingen zijn beide items op het observatieformulier ingevuld.

De houding van de rechter kan bij aanwezigheid van een raadsman voor de ouder(s) als matig worden gezien ($n = 174$, $M = 4.01$, $SD = 1.05$), evenals bij afwezigheid van een raadsman ($n = 127$, $M = 4.10$, $SD = 1.08$). Er is dan ook geen effect gevonden van de aanwezigheid van een raadsman voor de ouder(s) op de houding van de rechter ($d = -0.08$). Verder geeft de rechter gemiddeld wel tot gedeeltelijk ruimte aan de ouders (voor verhaal en vragen) wanneer een raadsman voor de ouder(s) aanwezig is ($n = 145$, $M = 1.54$, $SD = 0.50$). Wanneer er geen raadsman aanwezig is, geeft de rechter gemiddeld wel ruimte aan de ouders (voor verhaal en vragen) ($n = 107$, $M = 1.36$, $SD = 0.46$). Voor de aanwezigheid van een raadsman voor de ouder(s) op ruimte geven aan de ouders is dan ook een klein positief effect gevonden ($d = 0.37$).

Interesse tonen. De rechter toont zowel bij de aanwezigheid van een raadsman voor de ouder(s) ($n = 176$, $M = 4.33$, $SD = 1.06$) als de afwezigheid van een raadsman ($n = 133$, $M = 4.36$, $SD = 1.08$) gemiddeld matig tot veel interesse. Er is dan ook een verwaarloosbaar effect gevonden van de aanwezigheid van een raadsman voor de ouder(s) op het tonen van interesse door de rechter ($d = -0.03$). Door bijvoorbeeld te knikken, oogcontact te maken en te hummen, toont de rechter op een non-verbale manier interesse. De interbeoordelaarsbetrouwbaarheid van dit item is redelijk ($\kappa = .49$).

Begrip tonen. Het tonen van begrip kan bij aanwezigheid van een raadsman voor de ouder(s) als weinig/matig tot matig worden gezien ($n = 176$, $M = 3.66$, $SD = 1.36$), evenals bij afwezigheid van een raadsman ($n = 128$, $M = 3.85$, $SD = 1.35$). Er is dan ook een verwaarloosbaar effect gevonden van de aanwezigheid van een raadsman voor de ouder(s) op het tonen van begrip ($d = -0.14$). Non-verbaal toont de rechter begrip door bijvoorbeeld te hummen en te knikken. Verbaal geeft de rechter zijn begrip aan door bijvoorbeeld te zeggen "Dat snap ik" en "Dat begrijp ik". Dit item heeft eveneens een redelijke interbeoordelaarsbetrouwbaarheid ($\kappa = .43$).

Ruimte geven voor verhaal. De rechter geeft ouders gemiddeld wel de ruimte om hun verhaal te doen, ongeacht de aanwezigheid ($n = 173$, $M = 1.09$, $SD = 0.34$) of afwezigheid van een raadsman voor de ouder(s) ($n = 122$, $M = 1.03$, $SD = 0.22$). Toch is er een klein positief effect gevonden van de aanwezigheid van een raadsman voor de ouder(s) op het geven van ruimte voor verhaal ($d = 0.21$). De rechter geeft ouders ruimte voor verhaal door bijvoorbeeld stiltes te laten vallen of te vragen "Wat vindt u er van?". De interbeoordelaarsbetrouwbaarheid van dit item is redelijk ($\kappa = .48$).

Ruimte geven voor vragen. Bij aanwezigheid van een raadsman voor de ouder(s) geeft de rechter gemiddeld gedeeltelijk ruimte voor vragen aan de ouders ($n = 149$, $M = 1.99$, $SD = 0.89$). Wanneer geen raadsman aanwezig is, geeft de rechter gemiddeld wel tot gedeeltelijk ruimte voor vragen aan ouders ($n = 112$, $M = 1.65$, $SD = 0.86$). Er is dan ook een klein positief effect gevonden van de aanwezigheid van een raadsman voor de ouder(s) op het geven van ruimte voor vragen ($d = 0.39$). Het geven van ruimte voor vragen doet de rechter bijvoorbeeld door te vragen of ouders nog vragen hadden. Dit item heeft een redelijke interbeoordelaarsbetrouwbaarheid ($\kappa = .48$).

Respecteren mening van ouders. Het respecteren van de mening van de ouders gebeurt weinig/matig tot matig bij zowel aanwezigheid van een raadsman voor de ouder(s) ($n = 19$, $M = 3.95$, $SD = 0.52$), als bij afwezigheid van een raadsman ($n = 11$, $M = 3.73$, $SD = 0.79$). Toch is voor de aanwezigheid van een raadsman voor de ouder(s) een klein positief effect gevonden op het respecteren van de mening van de ouders ($d = 0.33$). De interbeoordelaarsbetrouwbaarheid van dit item is echter zeer slecht ($\kappa = -.05$).

Spreekstijl van de rechter

De spreekstijl van de rechter is gemeten door te kijken naar de items 'spreektempo', 'stembvolume', 'articulatie' en 'intonatie'. Deze items zijn geobserveerd op een vijfpunts Likertschaal, waarbij 1 respectievelijk 'laag', 'zacht', 'onduidelijk' en 'te vriendelijk' betekent, 2 'redelijk laag', 'redelijk zacht', 'redelijk onduidelijk' en 'vriendelijk', 3 'gemiddeld', 4 'redelijk hoog', 'redelijk hard', 'redelijk overdreven' en 'streng' en 5 'hoog', 'hard', 'overdreven' en 'te streng'. Van de 351 te gebruiken zittingen voor het huidige onderzoek kunnen er voor spreekstijl 324 zittingen worden gebruikt, aangezien alleen bij deze zittingen alle vier de items geheel zijn ingevuld. De spreekstijl van de rechter kan als gemiddeld worden beschouwd bij zowel aanwezigheid van een raadsman voor de ouder(s) ($n = 177$, $M = 3.02$, $SD = 0.29$), als bij afwezigheid van een raadsman ($n = 147$, $M = 2.94$, $SD = 0.27$). Toch is er een klein positief effect van de aanwezigheid van de raadsman voor de ouder(s) op de spreekstijl van de rechter ($d = 0.29$).

Spreektempo. Het spreektempo van de rechter kan als gemiddeld worden beschouwd bij zowel aanwezigheid van een raadsman voor de ouder(s) ($n = 180$, $M = 3.03$, $SD = 0.56$), als bij afwezigheid van een raadsman ($n = 149$, $M = 2.85$, $SD = 0.56$).

Toch is er een klein positief effect van de aanwezigheid van de raadsman voor de ouder(s) op het spreektempo van de rechter ($d = 0.32$). De interbeoordelaarsbetrouwbaarheid van dit item is redelijk ($\kappa = .45$).

Stemvolume. Het stemvolume van de rechter kan als gemiddeld worden beschouwd bij zowel aanwezigheid van een raadsman voor de ouder(s) ($n = 179, M = 2.98, SD = 0.50$), als bij afwezigheid van een raadsman ($n = 149, M = 2.92, SD = 0.49$). Er blijkt dan ook een verwaarloosbaar effect te zijn van de aanwezigheid van de raadsman voor de ouder(s) op het stemvolume van de rechter ($d = 0.12$). Dit item heeft een slechte interbeoordelaarsbetrouwbaarheid ($\kappa = .37$).

Articulatie. De articulatie van de rechter kan als gemiddeld worden beschouwd bij zowel aanwezigheid van een raadsman voor de ouder(s) ($n = 178, M = 3.10, SD = 0.36$), als bij afwezigheid van een raadsman ($n = 148, M = 3.10, SD = 0.38$). Er blijkt dan ook geen effect te zijn van de aanwezigheid van de raadsman voor de ouder(s) op de articulatie van de rechter ($d = 0.00$). De interbeoordelaarsbetrouwbaarheid van dit item is slecht ($\kappa = .31$).

Intonatie. De intonatie van de rechter kan als gemiddeld worden beschouwd bij zowel aanwezigheid van een raadsman voor de ouder(s) ($n = 180, M = 2.98, SD = 0.58$), als bij afwezigheid van een raadsman ($n = 147, M = 2.90, SD = 0.63$). Er blijkt dan ook een verwaarloosbaar effect van de aanwezigheid van de raadsman voor de ouder(s) op de intonatie van de rechter ($d = 0.13$). Ook de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid van dit item is slecht ($\kappa = .38$).

Gebruik van gesprekstechnieken door de rechter

De rechter kan voor zijn communicatie richting de ouder(s) gebruik maken van verschillende gesprekstechnieken die op een vijfpunts Likertschaal zijn geobserveerd. Op deze ordinale schaal betekent 1 'niet' en 5 'veel'. De items die samen de schaalscore 'gesprekstechnieken' vormen zijn 'samenvatten/parafraseren', 'aanmoedigen tot spreken' en 'complimenteren'. De overige drie items 'open vragen' ($n = 61, \kappa = .17$), 'gesloten vragen' ($n = 32, \kappa = .33$), en 'doorvragen' ($n = 60, \kappa = .24$) worden niet in de schaalscore opgenomen, wegens een zeer slechte interbeoordelaarsbetrouwbaarheid en/of een laag aantal ingevulde observatielijsten. De observatoren hebben in totaal voor de schaalscore gesprekstechnieken 219 observatielijsten compleet ingevuld. Uit de resultaten blijkt dat de rechter gemiddeld van de gesprekstechnieken gebruik heeft gemaakt bij zowel aanwezigheid van een raadsman voor de ouder(s) ($n = 123, M = 3.25, SD = 0.97$), als bij afwezigheid van een raadsman ($n = 96, M = 3.14, SD = 0.96$). Er is dan ook geen effect ($d = 0.11$) gevonden van de aanwezigheid van een raadsman op het gebruik van gesprekstechnieken door de rechter.

Samenvatten/parafraseren. De rechter maakt matig gebruikt van samenvatten/parafraseren bij zowel aanwezigheid van een raadsman voor de ouder(s) (n

= 133, $M = 3.88$, $SD = 1.38$), als bij afwezigheid van een raadsman ($n = 111$, $M = 3.53$, $SD = 1.55$). Desalniettemin is er een klein effect ($d = 0.24$) waarneembaar op het gebruik van samenvatten/parafraseren door de rechter, wanneer er een raadsman voor de ouder(s) aanwezig is. Uit de kwalitatieve gegevens blijkt dat de rechter regelmatig vraagt of hij de ouder(s) goed heeft begrepen. Daarnaast gebruikt de rechter deze gesprekstechniek om kort samen te vatten wat de verschillende partijen hebben gezegd. De interbeoordelaarsbetrouwbaarheid van dit item is redelijk ($\kappa = .44$).

Aanmoedigen tot spreken. Het aanmoedigen tot spreken door de rechter wordt als matig beoordeeld bij zowel aanwezigheid van een raadsman voor de ouder(s) ($n = 149$, $M = 3.74$, $SD = 1.61$), als bij afwezigheid van een raadsman ($n = 116$, $M = 3.84$, $SD = 1.46$). Aanmoedigen tot spreken door de rechter kan dan ook als vergelijkbaar worden gezien ($d = -0.07$) wanneer er naar de aan- en afwezigheid van een raadsman wordt gekeken. De interbeoordelaarsbetrouwbaarheid van dit item is redelijk ($\kappa = .55$). Door de observatoren wordt beschreven dat de rechter bij het aanmoedigen tot spreken niet expliciet woorden gebruikt, maar de rechter dit ook non-verbaal doet door bijvoorbeeld een knipoog. Ook probeert de rechter door middel van het stellen van open vragen de ouder(s) aan te moedigen tot spreken.

Complimenteren. De rechter complimenteert de ouder(s) niet tot weinig wanneer er voor hen een raadsman tijdens de zitting aanwezig is ($n = 165$, $M = 1.96$, $SD = 1.33$). Ook wanneer er geen raadsman aanwezig is, complimenteert de rechter de ouder(s) niet tot weinig ($n = 120$, $M = 2.03$, $SD = 1.40$). Wanneer de rechter wel een compliment aan de ouder(s) geeft, doet hij dit bijvoorbeeld door te zeggen "*U bent op de goede weg*" en "*Knap van u*". Er is geen effect ($d = -0.05$) gevonden van de aan- of afwezigheid van een raadsman op het complimenteren van de ouder(s) door de rechter. De interbeoordelaarsbetrouwbaarheid van dit item is redelijk ($\kappa = .50$).

Doorvragen. Wanneer een raadsman voor de ouder(s) aanwezig is, vraagt de rechter gemiddeld weinig/matig door ($n = 41$, $M = 2.95$, $SD = 0.95$). Bij afwezigheid van een raadsman vraagt de rechter weinig/matig tot matig door ($n = 19$, $M = 3.47$, $SD = 0.61$). Er is dan ook een middelgroot negatief effect gevonden van de aanwezigheid van een raadsman voor de ouder(s) op het doorvragen door de rechter ($d = -0.65$). De interbeoordelaarsbetrouwbaarheid van dit item is echter zeer slecht ($\kappa = .24$).

Open vragen. Bij aanwezigheid van een raadsman voor de ouder(s) stelt de rechter gemiddeld weinig/matig open vragen ($n = 41$, $M = 2.90$, $SD = 0.80$). Ook wanneer er geen raadsman aanwezig is, stelt de rechter weinig/matig open vragen ($n = 20$, $M = 3.20$, $SD = 0.95$). Toch is er een klein negatief effect gevonden van de aanwezigheid van een raadsman voor de ouder(s) op het stellen van open vragen door de rechter ($d = -0.34$). De interbeoordelaarsbetrouwbaarheid van dit item is echter zeer slecht ($\kappa = .17$).

Gesloten vragen. Bij zowel aanwezigheid van een raadsman voor de ouder(s) ($n = 20$, $M = 3.50$, $SD = 0.69$) als bij afwezigheid van een raadsman ($n = 12$, $M = 3.67$, $SD = 0.78$) stelt de rechter weinig/matig tot matig gesloten vragen. Toch is er een klein negatief effect gevonden van de aanwezigheid van de raadsman voor de ouder(s) op het stellen van gesloten vragen door de rechter ($d = -0.23$). De interbeoordelaarsbetrouwbaarheid van dit item is slecht ($\kappa = .33$) en het aantal lijsten waarop 'gesloten vragen' is ingevuld, is gering ($n = 32$).

Moeilijkheid van de communicatie van de rechter

De items die de schaal 'moeilijkheid van de communicatie' vormen zijn: 'moeilijkheidsgraad van de communicatie', 'jargongebruik', 'afkortingen' en 'verduidelijking'. Deze items zijn beoordeeld op een vijfpunts Likertschaal. Voor het huidige onderzoek zijn op de totale schaal de volgende betekenissen gegeven aan de waarden: 1 'te gemakkelijk', 2 'gemakkelijk', 3 'gemiddeld', 4 'moeilijk' en 5 'te moeilijk'. Deze waarden zijn hetzelfde voor het item 'moeilijkheidsgraad'. De items 'jargongebruik' en 'gebruik van afkortingen' zijn beoordeeld op een ordinale schaal, waarbij 1 'niet' betekent en 5 'veel'. Voor het item 'verduidelijking' zijn de vijfpuntsschalen omgepooled, zodat een score van 1 'veel' betekent en een score van 5 'niet'. Zo past het item beter in de totale schaal. De totale moeilijkheid van de communicatie bij zaken met raadsman voor de ouder(s) kan als gemakkelijk tot gemiddeld gezien worden ($n = 162$, $M = 2.32$, $SD = 0.54$). De moeilijkheid van de communicatie bij zaken zonder raadsman wordt tevens als gemakkelijk tot gemiddeld beoordeeld ($n = 133$, $M = 2.44$, $SD = 0.62$), maar ligt vergeleken met de zaken met raadsman voor de ouder(s) iets hoger ($d = -0.20$).

Moeilijkheidsgraad. De moeilijkheidsgraad van de communicatie van de rechter, wanneer er een raadsman voor de ouder(s) aanwezig is, kan als gemiddeld worden gezien ($n = 179$, $M = 3.01$, $SD = 0.55$). Wanneer er geen raadsman aanwezig is, kan de moeilijkheidsgraad van de communicatie als iets gemakkelijker gezien worden ($n = 146$, $M = 2.88$, $SD = 0.51$, $d = 0.25$). De interbeoordelaarsbetrouwbaarheid van dit item is slecht ($\kappa = .32$). De observatoren beschrijven dat moeilijkheidsgraad van de communicatie vaak aangepast wordt aan het niveau van de betrokkenen. Ook is er geschreven: "*De rechter praat meer gewone mensen taal nu er geen advocaten zijn.*"

Jargongebruik. Jargongebruik wordt door de observatoren als niet tot weinig beoordeeld wanneer er een raadsman voor de ouder(s) aanwezig is ($n = 178$, $M = 1.79$, $SD = 1.09$). Jargongebruik bij afwezigheid van een raadsman wordt iets hoger beoordeeld ($n = 146$, $M = 2.02$, $SD = 1.14$, $d = -0.21$). Uit de kwalitatieve gegevens blijkt dat jargon dat gebruikt wordt, in sommige gevallen uitgelegd wordt en in sommige gevallen niet. De interbeoordelaarsbetrouwbaarheid van dit item kan als redelijk worden gezien ($\kappa = .48$).

Gebruik van afkortingen. Volgens de observatoren worden bij zowel de zaken met een raadsman ($n = 176$, $M = 1.32$, $SD = 0.72$) als de zaken zonder een raadsman ($n = 147$, $M = 1.44$, $SD = 0.80$) nauwelijks afkortingen gebruikt. Hierbij zijn geen significante verschillen gevonden tussen beide groepen ($d = -0.16$). Uit de kwalitatieve gegevens komt naar voren dat afkortingen (bijvoorbeeld OTS) wel gebruikt worden, maar vaak uitgelegd worden. De interbeoordelaarsbetrouwbaarheid van dit item is redelijk ($\kappa = .45$).

Verduidelijking. Wanneer er een raadsman aanwezig is voor de ouder(s), wordt er gemiddeld verduidelijking door de rechter gegeven ($n = 165$, $M = 2.92$, $SD = 1.51$). Verduidelijking geven door de rechter wanneer er geen raadsman aanwezig is, is vergelijkbaar ($n = 135$, $M = 2.71$, $SD = 1.56$, $d = 0.14$). De kwalitatieve gegevens laten zien dat de rechter vooral verduidelijkt wat OTS en MUHP inhoudt. De interbeoordelaarsbetrouwbaarheid van dit item is slecht ($\kappa = .39$).

Toetsing van begrip. Dit item is op een driepuntsschaal beoordeeld en is daarom niet meegenomen in de schaalscore. Bij dit item betekent 1 'ja', 2 'gedeeltelijk' en 3 'nee'. De observatoren hebben 284 keer een score gegeven aan dit item. Hiervan zijn 160 zaken met raadsman voor de ouder(s) en 124 zaken zonder raadsman. Bij beide groepen wordt het begrip vaker niet dan wel getoetst door de rechter ($d = 0.18$). Dit is te zien aan de gemiddelden bij zowel zaken waarbij een raadsman aanwezig was ($M = 2.34$, $SD = 0.85$) als zaken waarbij geen raadsman aanwezig was ($M = 2.18$, $SD = 0.90$). De observatoren merken op dat toetsen van begrip in enkele gevallen niet nodig lijkt te zijn. De interbeoordelaarsbetrouwbaarheid is voldoende tot goed ($\kappa = .67$).

Conclusie

Concluderend kan gezegd worden dat de aanwezigheid van een raadsman voor de ouder(s) niet of nauwelijks effect heeft op de communicatiestijl van de rechter. De houding van de rechter verandert niet of nauwelijks bij de aanwezigheid van een raadsman voor de ouder(s). Dit resultaat komt overeen met wat Sanborn (2001) van rechters verwacht, namelijk een onafhankelijk positie waarbij ze zich niet mogen laten beïnvloeden. Verder lijkt de rechter minder ruimte te geven voor vragen en verhaal aan ouder(s), wanneer er een raadsman aanwezig is. Dit resultaat komt overeen met de verwachting van het onderzoek. Een mogelijke verklaring kan zijn dat er minder tijd is voor ruimte voor verhaal en vragen wanneer een raadsman voor de ouder(s) aanwezig is, omdat een extra partij haar verhaal moet doen tijdens de rechtszitting. Uit de algemene resultaten kwam namelijk ook naar voren dat rechtszittingen waarbij een raadsman voor de ouder(s) aanwezig is, gemiddeld ruim tien minuten langer duren.

Opvallend is dat de aanwezigheid van een raadsman voor de ouder(s) juist een positief effect heeft op de spreekstijl van de rechter. Uit de itemanalyse komt namelijk naar voren dat enkel 'spreektempo' hoger ligt door de aanwezigheid van een raadsman

voor de ouder(s). De aan- of afwezigheid van een raadsman voor de ouder(s) heeft geen effect op de overige items. Daarbij was de verwachting dat de rechter bij aanwezigheid van een raadsman voor de ouder(s) juist zakelijker zou gaan communiceren. Een mogelijke verklaring hiervoor is lastig te geven, aangezien er nauwelijks onderzoek is gedaan naar spreekstijl. Mogelijk zijn andere factoren dan de aanwezigheid van een raadsman van invloed geweest op de spreekstijl van de rechter, zoals veel ouder(s) met LVB die in het kindbeschermingsstelsel terechtkomen (de Vries et al., 2005). Deze factoren worden verder in de discussie besproken. Daarbij moeten de resultaten van spreekstijl met voorzichtigheid geïnterpreteerd worden. Van de vier items hadden drie een slechte interbeoordelaarsbetrouwbaarheid, waardoor onbekend is hoe juist de observaties van de items waren. De lage interbeoordelaarsbetrouwbaarheid kan mogelijk verklaard worden door de subjectiviteit van de te observeren items. Bij de items zijn ook geen kwalitatieve gegevens geschreven, waardoor niet geheel duidelijk is hoe de items precies geïnterpreteerd zijn door de observatoren.

De gesprekstechnieken die de rechter gebruikt, lijken niet beïnvloed te worden door de aanwezigheid van een raadsman voor de ouder(s). Het gebruik van gesprekstechnieken kan als 'gemiddeld' gezien worden. Dit resultaat komt niet overeen met het onderzoek van Forrester en collega's (2008), waaruit bleek dat rechters op een confronterende wijze met ouders spraken en ouders zich niet gehoord voelden. Wel moet genoemd worden dat in het huidige onderzoek ouders niet zijn onderzocht, dus onbekend is hoe ouders de gesprekstechnieken van de rechter hebben ervaren. Samenvatten en parafraseren zijn volgens Bryant (2009) goede manieren om de communicatie te verduidelijken. Uit het huidige onderzoek bleek dat samenvatten en parafraseren enigszins vaker gebeurde wanneer een raadsman voor de ouder(s) aanwezig was. De items 'doorvragen', 'open vragen', en 'gesloten vragen' verminderden bij de aanwezigheid van een raadsman. Bij dit resultaat kunnen echter twijfels geplaatst worden, omdat de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid van deze drie items slecht tot zeer slecht is en een gering aantal lijsten met deze items zijn ingevuld. Daarnaast is de schaalscore 'gesprekstechnieken' gebaseerd op slechts drie van de zes items. Daarom is onduidelijk hoe veel de schaalscore werkelijk kan zeggen over de gesprekstechnieken.

Ook het resultaat betreffende de moeilijkheid van de communicatie door de rechter is opvallend. De communicatie van de rechter wordt namelijk gemakkelijker zodra er een raadsman voor de ouder(s) aanwezig is. De rechters gaan minder jargon gebruiken wanneer de ouder(s) vertegenwoordigd worden door een raadsman. De verwachting was tegenovergesteld. De moeilijkheidsgraad van de communicatie van de rechter wordt daarentegen wel moeilijker zodra een raadsman voor de ouder(s) aanwezig is. Een mogelijke verklaring voor dit resultaat kan zijn dat de rechter een middenweg zoekt tussen aansluiting zoeken bij de ouders vanwege zijn verantwoordelijkheid voor

begripsvorming, en uitleg laten geven door de raadsman. Hepping en Volkers (2014) stellen namelijk dat zowel raadsman als rechter verantwoordelijk zijn voor de mate van begrip tijdens een rechtszitting. In dat geval gebruikt de rechter minder jargon, zodat ouders zich niet buitengesloten zullen voelen (waar Weijers (2004) voor waarschuwt), maar heeft hij wel de mogelijkheid moeilijkere taal te gebruiken. Het gebruik van afkortingen en verduidelijking door de rechter worden niet beïnvloed door de aanwezigheid van een raadsman voor de ouder(s). Daarbij moet vermeld worden dat het item verduidelijking met voorzichtigheid geïnterpreteerd moet worden. Uit de kwalitatieve gegevens blijkt dat 'verduidelijking geven' en 'verduidelijking vragen' door elkaar gebruikt zijn door de observatoren. Binnen de schaalscore 'moeilijkheid van communicatie van de rechter' is 'verduidelijking geven' de juiste betekenis. Tot slot blijkt uit het huidige onderzoek dat rechters niet of nauwelijks begrip toetsen, ongeacht de aanwezigheid of afwezigheid van een raadsman. Volgens Schuytvlot (1999) zou de rechter altijd het begrip moeten toetsen. Om deze stelling te nuanceren, kan wel vermeld worden dat de observatoren rapporteerden dat toetsing van begrip niet altijd nodig was. Ouder(s) en observatoren kunnen echter wel verschillen in hoe begrip wordt ervaren.

Discussie

Ook enkele algemene resultaten zijn opvallend. Zo bleek uit de algemene resultaten een verschil tussen de aanwezigheid van een raadsman voor de ouder(s) en de afwezigheid van een raadsman op de onderdelen tijdsduur en soort zaak. Twee mogelijke verklaringen voor het verschil in tijdsduur zijn dat een zitting langer duurt wanneer een extra partij (in dit geval een raadsman voor de ouder(s)) zijn verhaal vertelt en dat zaken waarbij een raadsman aanwezig is, mogelijk complexer zijn. Het verschil in soort zaak kan mogelijk verklaard worden door de ernst van de zaak. Bij een eerste OTS zonder VOTS en zonder MUHP zijn de ouder(s) mogelijk nog niet bekend met de procedure, zoals ook naar voren kwam in onderzoek van Garfinkel en Nelson (2004), en zien zij niet de noodzaak van een raadsman. Bij een verlenging OTS met een MUHP willen ouders mogelijk dat de OTS nu afloopt. In deze zaken kan een raadsman helpen de rechter te overtuigen dat ouders weer zelf voor hun kind(eren) kunnen zorgen.

Ook zijn enkele kanttekeningen te noemen bij het gehele onderzoek. De waarden op een driepuntsschaal zijn door de observatoren soms omcirkeld alsof er sprake was van een vijf puntsschaal. Om die reden hebben de onderzoekers gekozen voor de volgende vijf puntsschaal: 'niet', 'weinig', 'weinig/matig', 'matig', en 'veel'. Zo gingen geen waarden verloren, maar dit kan wel de validiteit van het onderzoek beïnvloed hebben. Daarnaast kan ook dit punt dienen als mogelijke verklaring voor de lage interbeoordelaarsbetrouwbaarheid van een aantal items, omdat observatoren de observatiecriteria mogelijk op andere manieren hebben geïnterpreteerd. Ook moet vermeld worden dat voor het literatuuronderzoek masterthesissen zijn gebruikt die

gebaseerd zijn op (een deel van) dezelfde dataset als het huidige onderzoek. Hierdoor komen verwachtingen en resultaten waarschijnlijk (deels) overeen met het eerder uitgevoerde onderzoek van de masterthesissen, maar geeft deze overeenkomst nauwelijks informatie over de generaliseerbaarheid van de resultaten.

Ook niet-onderzochte factoren kunnen effect hebben gehad op de resultaten, waardoor resultaten niet aan de verwachting voldoen. Zo kunnen verschillende observatoren bepaalde handelingen van eenzelfde rechter op verschillende manieren interpreteren, wat observatiefouten oplevert (Celestin-Westreich & Celestin, 2013). Ditzelfde geldt voor de interpretatie van de observatielijsten door de onderzoekers, aangezien de onderzoekers deze lijsten niet zelf hebben ingevuld. Daarnaast kunnen bij beïnvloeding van de resultaten ook factoren meespelen als psychische beperkingen van de ouder(s) of de aanwezigheid van een kind gedurende de rechtszitting. Een rechter gaat mogelijk anders communiceren zodra er een kind in de zaal aanwezig is of als hij weet dat ouders bepaalde zaken of situaties minder goed kunnen begrijpen. Uit het literatuuronderzoek bleek bijvoorbeeld dat meer dan de helft van de gezinnen met ouder(s) met een LVB met kinderschermingsmaatregelen in aanraking komen (de Vries et al., 2005). Een rechter zal zich dan mogelijk anders opstellen tegenover deze ouder(s) vanwege de LVB en niet vanwege de aanwezigheid van een raadsman. Ook de voorgeschiedenis van jeugdbeschermingszaken waarbij ouder(s) betrokken zijn geweest, kan invloed hebben op hoe de rechter met de ouder(s) communiceert. Ondanks dat deze voorgeschiedenis volgens Sanborn (2001) geen invloed zou mogen hebben op de rechter, is deze mogelijke invloed in het huidige onderzoek niet uit te sluiten.

Het huidige onderzoek geeft een beeld van het effect van een raadsman voor de ouder(s) op de communicatiestijl van de rechter. Aan het onderzoek zitten echter meerdere kanttekeningen, zoals hierboven beschreven. Toekomstig onderzoek moet zich dan ook nog verder richten op communicatieve vaardigheden van de rechter richting ouders, maar ook op welke rol de raadsman hierin speelt. In het literatuuronderzoek is namelijk beargumenteerd waarom vertegenwoordiging door een raadsman geen nadelig effect mag hebben. Belangrijk is wel om in toekomstig onderzoek een meetinstrument te gebruiken dat getoetst wordt op betrouwbaarheid. Zeker bij observaties moeten onderzoekers goed overleggen over de interpretatie van waarden en observatiecriteria om een hogere interbeoordelaarsbetrouwbaarheid te bewerkstelligen. Ook zou toekomstig onderzoek kunnen kijken naar hoe ouders de communicatie van de rechter ervaren en welke effecten zij ervaren van vertegenwoordiging door een raadsman. Daarbij zou geprobeerd moeten worden om alle eerder benoemde factoren buiten beeld te laten om zo een rechtstreeks effect van de ene factor op de andere factor te kunnen berekenen. Het huidige onderzoek kan namelijk slechts een indicatie geven, maar niet spreken over causaliteit.

Referentielijst

- Allen, P., & Bennett, K. (2010). *PASW Statistics by SPSS: A practical guide, version 18.0*. Londen: Wadsworth, Cengage Learning.
- Barnett Pearce, W., & Pearce, K. A. (2000). Extending the theory of the coordinated management of meaning (CMM) through a community dialogue process. *Communication Theory, 10*, 405-423. doi:10.1111/j.1468-2885.2000.tb00200.x
- Bhasker, G. (2010). General semantics and communication in court judgments. *ETC.: A Review of General Semantics, 67*, 227-234. Geraadpleegd op <https://www.questia.com/library/journal/1G1-240918899/general-semantics-and-communication-in-court-judgments>
- Bruning, M. R. (2011). De ondertoezichtstelling herzien - snellere bemoeienis met meer rechtswaarborgen. *Ars Aequi, 60*, 779-788. Geraadpleegd op www.arsaequi.nl
- Bryant, D. (2009). *Less adversarial trial handbook. A companion to the less adversarial trail*. Australië: Commonwealth Copyright.
- Burnett, A., & Badzinski, D. M. (2005). Judge nonverbal communication on trial: Do mock trial jurors notice? *Journal of Communication, 55*, 209-224. doi:10.1111/j.1460-2466.2005.tb02668.x
- Celestin-Westreich, S., & Celestin, L.-P. (2013). *Observeren en rapporteren (2^e editie)*. Amsterdam: Pearson Benelux.
- Clark, M. D. (2001). Influencing positive behavior change: Increasing the therapeutic approach of juvenile courts. *Federal Probation, 65*, 18-27. Geraadpleegd op <http://www.heinonline.org.proxy.library.uu.nl/HOL/Page?handle=hein.journals/fe-dpro65&id=20&collection=journals#20>
- de Jongste, W. M. (2008). Het Nederlandse strafrechtstelsel. In A. Th. J. Eggen, & Kalidien, S. N. (Red.), *Criminaliteit en Rechtshandhaving 2007* (pp. 19-60). Den Haag: Boom Juridische Uitgevers, CBS, WODC.
- de Vries, J. N., Willems, D. L., Isarin, J., & Reinders, J. S. (2005). *Samenspel van factoren: Inventariserend onderzoek naar de ouderschapscompetenties van mensen met een verstandelijke handicap*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam. Geraadpleegd op http://www.kennispleingehandicaptensector.nl/docs/KNP/KNP%20GS/Kinderwens_en_ouderschap/Samenspel_van_factoren.pdf
- Delfos, M. F. (2008). *Luister je wel naar mij? Gespreksvoering met kinderen tussen vier en twaalf jaar*. Amsterdam: SWP.
- Dumbrill, G. C. (2006). Parental experience of child protection intervention: A qualitative study. *Child Abuse & Neglect, 30*, 27-37. doi:10.1016/j.chiabu.2005.08.012

- Forrester, D., Kershaw, S., Moss, H., & Hughes, L. (2007). Communication skills in child protection: How do social workers talk to parents? *Child and Family Social Work, 13*, 41-51. doi:10.1111/j.1365-2206.2007.00513.x
- Forrester, D., McCambridge, J., Waissbein, C., & Rollnick, S. (2008). How do child and family social workers talk to parents about child welfare concerns? *Child Abuse Review, 17*, 23-35. doi:10.1002/car.981
- Garfinkel, L. F., & Nelson, R. (2004). Promoting better interaction between juvenile court, schools, and parents. *Reclaiming Children & Youth, 13*, 26-28. Geraadpleegd op <https://reclaimingjournal.com>
- Gerits, J. (1999). *Betere taal: Meer recht* (pp. 7-23). Leuven: Acco.
- Geurts, E., Lekkerkerker, L., Yperen, T.A. van & Veerman, J.W. (2010) *Over verandering gesproken. Op weg naar meer zicht op effectiviteit van de jeugdzorgpraktijk*. Utrecht/Nijmegen: Nederlands Jeugdinstituut/Praktikon.
- Heppling, K., & Volkers, B. (2014). Horen, zwijgen en spreken op de combizitting. *Nederlands Juristenblad, 89*, 178-184.
- Janssen, L. (2013). Kinderbeschermingsmaatregelen. *Jeugdrecht begrepen* (pp. 117-139). Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Jonge, G. (2014). De verdediging van jongeren. In I. Weijers (Red.), *Jeugdstrafrecht: In Internationaal perspectief* (pp. 283-295). Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- Jonge, G., & Weijers, I. (2008). De rol van de ouders in de jeugdstrafrechtspleging. In: I. Weijers (Red.), *Jeugdstrafrecht: In internationaal perspectief* (pp. 283-296). Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Krajenbrink, D., & Mariët, A. (2012). *Ouders op de OTS-zitting: De communicatie tussen de rechter en ouders in de rechtbanken van Den Haag en Rotterdam* (Masterthesis, Universiteit Utrecht). Geraadpleegd op <http://dspace.library.uu.nl/handle/1874/252019>
- Lang, G., & van der Molen H. T. (2012). *Psychologische gespreksvoering. Een basis voor hulpverlening*. Soest: Nelissen.
- Liefaard, T., Rap, S. E., & Weijers, I. (2010). De positie van de jeugdige verdachte in het strafproces [Elektronische versie]. *Strafblad, 4*, 282-295.
- Mijnarends, I., & Liefaard, T. (2014). Het internationale kader. In I. Weijers (Red.), *Jeugdstrafrecht: In Internationaal perspectief* (pp. 75-107). Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- Neuman, W. L. (2011). *Understanding research*. Boston: Pearson.
- Rap, S., & Weijers, I. (2014). De pedagogische opgaven van de jeugdstrafzitting. In I. Weijers (Red.), *Jeugdstrafrecht: In Internationaal Perspectief* (pp. 255-267). Den Haag: Boom Lemma uitgevers.

- Rosenboom, M. (2013). *Alles over LVB, de handleiding. Handleiding voor hulpverleners voor het geven van psycho-educatie; voorlichting over een licht verstandelijke beperking aan jeugdigen met deze beperking en hun ouders*. Breda: Idris, Amarant Groep. Geraadpleegd op <http://kennisnetjeugd.nl/?file=1384&m=1403176388&action=file.download>
- Sanborn, J. B. (2001). A parens patriae figure or impartial fact finder: Policy questions and conflicts for the juvenile court judge. *Criminal Justice Policy Review*, 12, 311-332. doi:10.1177/0887403401012004004
- Schuytvlot, A. (1999). Ouders en kinderen in de rechtszaal: Begrip en onbegrip van juridische procedures [Elektronische versie]. *Nederlands Tijdschrift voor Opvoeding, Vorming en Onderwijs*, 15, 225-238.
- Tijsseling, C. (2015). *Leerlijn Wetenschapsfilosofie en Ethiek, hoorcollege 20 april 2015* [weblecture]. Verkregen van <http://lecturenet.uu.nl/Site1/Play/d6661b1f182544a0aa71410b65ab5aad1d>
- van der Beek, A., & Egbers, B. (2013) *Communicatie van de kinderrechter: De invloed op participatie en begrip van ouders bij OTS-zittingen* (Masterthesis, Universiteit Utrecht). Geraadpleegd op <http://www.orthopedagoogapeldoorn.nl/wp-content/uploads/2013/06/Masterthesis-Beek-3465438-en-Egbers-3483894.pdf>
- van der Linden, A. P., ten Siethoff, F. G. A., & Zeijlstra-Rijpstra, A. E. I. J. (2009). *Jeugd en recht*. Bohn Stafleu van Loghum: Houten.
- Vaughan, B. (2001). Handle with care – on the use of structuration theory within criminology. *British Journal of Criminology*, 41, 185-200. doi:10.1093/bjc/41.1.185
- Verberk, S., & Fuhler, K. (2006). *De positionering van de jeugdrechter*. Den Haag: Raad voor de rechtspraak.
- Vlaardingerbroek, P. (2014). De samenhang tussen het jeugdstrafrecht en het civiele jeugdrecht. In I. Weijers (Red.), *Jeugdstrafrecht: In Internationaal Perspectief* (pp. 55-74). Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- Watzlawick, P., Beavin, J. H., & Jackson, D. D. (1974). *De pragmatische aspecten van de menselijke communicatie*. Deventer: Van Loghum Slaterus.
- Weijers, I. (2004). Requirements for communication in the courtroom: A comparative perspective on the youth court in England/Wales and the Netherlands. *The Journal of the National Association for Youth Justice*, 4, 22-31. doi:10.1177/147322540400400103
- Weijers, I. (2011). Het verhoor van minderjarige verdachten. In I. Weijers & F. Imkamp (Red.), *Jeugdstrafrecht: In internationaal perspectief* (pp. 313-322). Den Haag: Boom Lemma uitgevers.

Weijers, I. (2014). Geschiedenis van het jeugdstrafrecht. In I. Weijers (Red.), *Jeugdstrafrecht: In Internationaal Perspectief* (pp. 13-30). Den Haag: Boom Lemma uitgevers.

Bijlagen**Bijlage 1²: observatieformulier³**

Observatielijst OTS-zitting		Nr.:
Algemeen		
Observator:		Arrondissement:
Datum:		Rechter: <i>[Coderen met bijv A - B - C etc.]</i>
Tijdstip start:	Tijdstip eind:	Spreektijd ouders:
Zaaksgegevens		
<p>Zaak betreft (aankruisen, omcirkelen, invullen):</p> <p>☐ eerste VOTS-verzoek, wel / niet in combinatie met verzoek MUHP</p> <p>☐ eerste OTS-verzoek, wel / niet voorafgegaan door VOTS-verzoek wel / niet in combinatie met verzoek MUHP</p> <p>☐ verlengingsverzoek OTS, wel / niet in combinatie met verlenging UHP</p> <p>☐ gesloten jeugdzorg-verzoek, wel / niet in combinatie met (V)OTS-verzoek</p> <p>☐ verlengingsverzoek gesloten jeugdzorg, wel / niet in combinatie met verlenging OTS</p> <p>Indien het een uithuisplaatsingsverzoek betreft, WAAR wil men dat het kind wordt geplaatst? (nb het gaat hier om het verzoek en niet om de uitspraak van de kinderrechter)</p> <p>☐ Pleeggezin</p> <p>☐ Open / besloten jeugdzorg</p>		

² Bijgevoegd observatieformulier is het meest gebruikte formulier tijdens de observaties. Deze bijlage is ter ondersteuning van de methodesectie, maar komt dus niet overeen met alle gebruikte observatieformulieren in dit onderzoek.

³ Observatielijst kinderverhoor is weggelaten uit deze bijlage, aangezien deze niet relevant is voor dit onderzoek.

Verzoekende partij: ...		
Verzoek betreft ..... kinderen in de leeftijd van ..... <i>[indien niet expliciet genoemd, schatting geven]</i>		
Gegevens – ouders en kind(eren)		
Gezinssituatie (Gezag/Voogdij; Gehuwde/gescheiden ouders) en eventuele voorgeschiedenis (vrijwillige hulpverlening):		
Zitplaats in zittingzaal		
Schets zitplaats aanwezig:		
Aanwezigen		
	<i>Aanwezig</i>	<i>Opmerkingen (deels aan-/afwezig?)</i>
Rechter		
Griffier		

Ouders / verzorgers	Vader	Bij afwezigheid, reden:
	Moeder	
	Anders:	
Kind(eren)	<i>[indien verzoek meerdere kinderen betreft, geef aan welk kind aanwezig is]</i>	Indien kinderen op de hal wachten, is er iemand die het kind gezelschap houdt? JA / NEE, zoja wie: ...
Raadsmán		Van vader / moeder / kind (omcirkelen)
Bijzonder curator		Van kind
Tolk		Voor vader / moeder / kind (omcirkelen)
Overigen (familie / vrienden / anderen)		
Deskundigen	Raad voor de Kinderbescherming	
	Gezinsvoogd	Zoja, van: BJZ / WSG / Nidos (omcirkelen)
	Anders:	
1.Uitleg – door rechter <i>[gebruik wtruimte voor concrete toelichting]</i>		
a. Welkom heten ouder(s): JA / NEE / Gedeeltelijk Welkom heten kind(eren): JA / NEE / Gedeeltelijk		

b. Voorstellen van aanwezigen: JA / NEE / Gedeeltelijk		
c. Toelichting rol/functie aanwezigen: JA / NEE / Gedeeltelijk		
d. Uitleg reden/onderwerp zitting: JA / NEE / Gedeeltelijk		
e. Uitleg reden aanwezigheid ouder(s): JA / NEE / Gedeeltelijk Uitleg reden aanwezigheid kind(eren): JA / NEE / Gedeeltelijk		
f. Indien kind apart is gehoord, wordt aan ouder(s) meegedeeld hetgeen daarmee besproken is: JA / NEE / GEDEELTELIJK / NIET VAN TOEPASSING		
2. Communicatie – door rechter		
Rechter	[omcirkelen]	Notities
· Tempo (laag – hoog) (ruimte om te antwoorden / onderbreken?)	1 2 3 4 5	[Score 3 staat voor normaal, scores 2 en 4 voor lichte afwijking van normaal, score 1 en 5 voor sterke afwijking van normaal]
· Volume (zacht – hard)	1 2 3 4 5	
· Articulatie (onduidelijk – overdreven)	1 2 3 4 5	
· Intonatie (te vriendelijk – te streng)	1 2 3 4 5	
· Moeilijkheidsgraad (te makkelijk– te moeilijk)	1 2 3 4 5	
Rechter	[omcirkelen]	
· Gebruik van jargon	Niet	Weinig/Matig Veel
· Gebruik van afkortingen	Niet	Weinig/Matig Veel

· Verduidelijking	Niet Weinig/Matig Veel	
a. Toetsing begrip door rechter: JA / NEE / Gedeeltelijk Zoja, op welke wijze?:		
3. Inhoud – <i>Communicatie met ouders</i> [gebruik notitieruimte voor concrete toelichting]		
Rechter		Notities
a. Bespreking persoonlijke omstandigheden:	[omcirkelen]	
· Thuissituatie	Niet Weinig/Matig Veel	
· Persoonlijke problemen ouders	Niet Weinig/Matig Veel	
· Problemen rondom kind	Niet Weinig/Matig Veel	
b. Gesprekstechnieken:	[omcirkelen]	
· Samenvatten / parafraseren	Niet Weinig/Matig Veel	
· Interesse tonen in verhaal	Niet Weinig/Matig Veel	
· Aanmoedigen tot spreken	Niet Weinig/Matig Veel	
· Begrip tonen	Niet Weinig/Matig Veel	
· Complimenteren	Niet Weinig/Matig Veel	
c. Wordt ruimte gegeven aan ouder(s) om verhaal te doen: JA / NEE / Gedeeltelijk Zoja, op welke wijze? (Kruis aan en licht toe) ( ) Gesloten vragen stellen: EEN BEETJE / GEMIDDELD / VEEL ( ) Open vragen stellen: EEN BEETJE / GEMIDDELD / VEEL ( ) Ouders rustig laten uitpraten: EEN BEETJE / GEMIDDELD / VEEL ( ) Anders: ...		

d. Wordt ruimte gegeven aan ouders om vragen te stellen: JA / NEE / Gedeeltelijk

Zoja, op welke wijze? (Kruis aan en licht toe)

- ( ) Er wordt hen gevraagd of ze vragen hebben
 ( ) De rechter laat stiltes vallen en kijkt daarbij ouders aan
 ( ) Ouders stellen uit zichzelf vragen en dit wordt toegelaten
 ( ) Anders: ...

e. In hoeverre laat de rechter een discussie tussen verzoekende partij en ouder(s) plaatsvinden? NIET-NAUWELIJKS / GEMIDDELD / VEEL

Toelichting:

e. Houding ouder(s):	Moeder	Vader
· Nerveus	Nee Een beetje Ja	Nee Een beetje Ja
· Boos / Frustratie	Nee Een beetje Ja	Nee Een beetje Ja
· Laconiek / Onverschillig	Nee Een beetje Ja	Nee Een beetje Ja
· Verlegen	Nee Een beetje Ja	Nee Een beetje Ja
· Spraakzaam	Nee Een beetje Ja	Nee Een beetje Ja

f. Bij afwijkende houding ouders tegenover specifiek een aanwezige (Kinderrechter, raadsmedewerker, gezinsvoogd of andere ouder), toelichting:

4. Overige

a. Indien het kind niet aanwezig is bij de zitting, welke partij vertolkt dan zijn/haar stem?

b. Indien ouders niet aanwezig bij delen van de zitting, toelichten onderdeel en reden:

c. Indien ouders rechtsbijstand hebben, wat is de rol van de advocaat:
Spreekt voor ouder(s) / Vult ouder(s) aan / Minimale rol / Anders

Toelichting:

d. Volgorde participatie procespartijen:

5. Uitspraak

a. Beslissing: *[indien genoemd, geef ook de duur aan van uitgesproken maatregel]*

b. Uitleg bij beslissing: JA / NEE / Gedeeltelijk *[wordt het doel kenbaar gemaakt? Licht toe]*

c. Sluit de beslissing aan bij de mening van ouders of wijkt het hier van af?
SLUIT AAN / WIJKT AF / GEMENGD

Wordt dit expliciet benoemd / toegelicht?:

d. Wordt aangegeven wat ouder(s) moet(en) doen om VOTS / OTS / UHP te beëindigen:

JA / NEE / Gedeeltelijk

e. Reactie ouder(s) op beslissing:

f. Indien kind(eren) aanwezig:

- Wordt het kind bij de uitspraak naar binnen geroepen? JA / NEE/ Het kind was reeds aanwezig in de zaak (omcirkelen wat van toepassing is)

- Indien bij beslissing wordt afgeweken van mening kind(eren), wordt dit dan expliciet benoemd en toegelicht: JA / NEE / Gedeeltelijk

- Reactie kind(eren) op beslissing:

- Indien het gesloten jeugdzorg betreft: wordt aangegeven wat kind(eren) moet(en) doen om gesloten jeugdzorg te beëindigen: JA / NEE / Gedeeltelijk

6. Kinderverhoor

a. Is het kind gehoord door de kinderrechter: JA / NEE / Kind geeft mening op schrift

<p>b. Indien het kind gehoord is, wanneer is dit gedaan: APART KINDERVERHOOR VOORAFGAAND AAN DE ZITTING / TIJDENS DE ZITTING / ANDERS</p> <p>Evt. toelichting: <i>Indien kind gehoord is, ook 'observatielijst kinderverhoor'</i> <i>invullen.</i></p>										